

Annesini bu gelişmeden haberdar etmek yerine, ona gardiyan özel asistanı sıfatıyla bir iş bulduğunu belirten bir mektup gönderdi.

Charles Ponzi (3-Mart-1882 / 18-Ocak-1949) Amerikan tarihinin en büyük dolandırıcısı olacak olan bir İtalyan göçmendi. Kullandığı diğer adlar arasında Charles Ponei, Charles P. Bianchi, Carl ve Carlo bulunur. Birçok insan Ponzi'yi hiç duymamış olsalar bile, «Ponzi projesi» terimi, modern çeşidi olan ve İnternetin arasından süzülen «hızlı para yapma» projeleri aracılığıyla bugünlerde de sürüp giden, ünlü sahtekarlığın ifadesidir.

Charles Ponzi'nin yaşamının bölümlerinin saptanması, olguları imal edip süsleme eğiliminden dolayı, bir hayli zordur. 1882 yılında İtalya'daki Lugo'da Carlo Ponzi olarak doğdu; ergenlik çağında Parma'da ikamet etmesine karşın, bazı kayıtlarda belirtildiği gibi Parma'da doğmamıştır. Önceleri posta işçisi olarak işe başladı, ancak kısa süre sonra Roma Üniversitesi'ne kabul edildi. Arkadaşları üniversiteyi «dört-yıllık-tatil» olarak mütalaa ediyorlardı, ve o arkadaşlarının peşi sıra barlara, kahvehanelere ve operaya gitmeye gönüllüydü. Bir noktada, müsrif yaşam tarzı, ya onu uyandırıp züppeliğini farkettiler, ya da sadece iflas etti ve ayrılmak zorunda kaldı; her halükârda, üniversiteyi bıraktı ve A.B.D.'de Boston'a kayıtlı *S.S. Vancouver* gemisine bindi.

Kendi hesabından, 1903 yılında A.B.D.'ye, yaşamının geri kalan bütün tasarrufunu yolculuk sırasında kumarda kayberek, cebinde iki dolar ve elli sentle çıktı. Hızla nasıl İngilizce konuşulacağını ve okunacağını öğrendi ve sonraki birkaç yılı A.B.D.'nin doğu kıyısında sıradan işler yaparak harcıyıp, nihayetinde bir restoranda bulaşıkçılık işine girdi. Yaşayacak yeri olmadığından, restoranda yatıyordu, ancak garson konumuna yükselmeyi başardı. Ne var ki, müşterilere para üstünü eksik veriyor ve hesapla oynuyordu, böylece işten atıldı. Ponzi, 1907 yılında, rahatlayıp, Kanada'daki Montreal'e taşındı ve yeni açılmış olan *Banco Zarossi*'de, ki kente gelen İtalyan göçmenlere hizmet etmek için Luigi «Louis» Zarossi tarafından başlatılan bir bankaydı, yardımcı kasiyer oldu. Zarossi, banka mevduatına piyasadaki oranın iki katı olan yüzde 6'lık faiz veriyordu, ve sonuç olarak hızla büyüyordu. Ponzi'nin yetenekleri arasında sayılar için belli bir istidatı bulunuyordu, ve kötü gayri

menkul kredilerinden dolayı bankanın ciddi mali sıkıntı içinde olduğunu keşfetti. Ayrıca, Zarossi'nin faiz ödemelerini o yatırımlar aracılığıyla değil, yeni açılan hesaplardaki tasarrufları yağmalayarak fonladığı görülüyordu. Bu proje nihayetinde başarısızlığa uğradı ve Zarossi bankanın parasının büyük bir bölümüyle Meksika'ya kaçtı.

Ponzi Montreal'de kaldı, ve, bir zaman için Zarossi'nin evinde, adamın terkedilmiş ailesine yardım ederek yaşadı; bu sırada, A.B.D.'ye dönme ve sil baştan başlama planları yapıyordu. Beş kuruş parasız bunun çok zor olacağı kanıtlanmıştı. Nihayetinde, Zarossi'nin eski müşterilerinden birinin bürosundan içeri girdi, ve kimsenin bulunmadığını gördüğünde, onların çek defterini çıkardı ve kendine 423,58 dolarlık, firmanın müdürünün el yazısıyla imzaladığı bir çek yazdı. Polis onu, kısa sürede, sahtekarlıktan yakaladı ve sonu üç yılı Quebec hapisanesinde geçirmeye vardı. Annesini bu gelişmeden haberdar etmek yerine, ona gardiyan özel asistanı sıfatıyla bir iş bulduğunu belirten bir mektup gönderdi.

1911 yılında serbest kaldığında, Amerika Birleşik Devletleri'ne geri dönmeye karar verdiyse de sınırı geçerken İtalyan göçmenlerin dolandırıldığı bir düzene karıştı. Yakalandı ve iki yılı Atlanta hapisanesinde geçirdi. Orda, Ignazio «Kurt» Lupo diye bilinen, ünlü bir gangsterle yazışmaları tutan gardiyana çevirmen oldu. Ponzi Lupo ile arkadaş oluverdi, ancak Ponzi'nin örnek alacağı başka bir mahkumdu: Charles Morse sabun döküntülerini yiyerek doktorları öleceğine inandırmıştı, ve erken serbest bırakılmıştı. Ponzi o zaman kendini zenginlerin istediklerini yapabileceklerine inandırdı ve zengin olup kolay bir yaşam sürmeye karar verdi.

Ponzi serbest bırakıldıktan sonra, nihayetinde, yeniden Boston yoluna düştü. Orada, Ponzi'nin cazibesine kapılan, Rose Gnecco adındaki bir İtalyan kız ile tanıştı. Ponzi Gnecco'ya hapisteki yıllarından söz etmemiş olsa da, Ponzi'nin annesi Gnecco'ya onun geçmişini anlatan bir mektup yolladı. Gnecco'nun Ponzi'ye aşkı sarsılmadı. 1918'de evlendiler. İzleyen birkaç ay içinde, «sarı sayfalar»ın benzeri olacak biçimde, çeşitli işyerlerine gönderilecek geniş bir katalog içinde tanıtımları satma fikrini denemeden önce, değişik işlerde çalıştı. Bu düşünce hayata geçemedi ve firması kısa süre sonra başarısızlığa uğradı.

Birkaç hafta sonra Ponzi İspanya'daki bir firmadan, katalogu soran bir mektup aldı. Zarfın içinde, bir «posta yanıtı kuponu»u bulunuyordu. Böyle birşeyi daha önce görmemişti, araştırdı ve Ponzi projesi doğdu. Posta yanıtı kuponunun arkasındaki ana fikir, yabancı ülkedeki alıcının yanıtlamak için para vermesini beklemektense, gönderenin yanıt mektubuna konmak üzere yabancı ülkeden pul almasını sağlamaktı. Örneğin, bir avukat Amerika'dan İngiltere'ye okunmak üzere bir belgeyi, geri gönderileceği zaman İngiltere'de pul alınmasını sağlayacak bir kuponu da zarfın içine koyarak gönderebilirdi.

Kuponlar için uygulanacak kur hadleri, uluslararası posta birliği tarafından, ilkin, her kupona herhangi başka bir ülkede, 1907 yılında, aynı miktarda pul almayı sağlayacak yerel fiyat konarak sabitlenmişti. Örneğin, biri İngiltere'de bir kuponu 4 şiling ya da A.B.D'de 1 dolar vererek alabiliyordu; ve o zamanlar iki değer birbirine eşitti. Savaş bittiğinde, birçok Avrupa parası kütleli olarak değer yitirdi. Ancak, kuponlardaki kur haddi değişmediğinden dolayı, ilk kur haddinden kuponlar alınırken, cari kur haddinden pullar değiştirilebiliyordu.

Ponzi Avrupa'da bir sent karşılığı satın alınabilecek posta kuponlarıyla, altı tane Amerikan bir sentlik pul alınıp nakte çevrilebildiğini fark etti. İlk adım, elindeki Amerikan parasını kur haddinin uygun olduğu para birimine çevirmektir. Sonra, Ponzi, bu parayı anlaşmış olduğu yabancı bayilere, zayıf ekonomilerden posta kuponu almaları için gönderecekti. Pul kuponları sonra uygun olan para birimine ve finalde Amerikan fonlarına çevrilecekti. Ponzi, masraflar çıkıp, kur düzeltmeleri yapıldıktan sonra, bu işlemde net kârının yüzde 400'ün üzerinde olduğunu iddia ediyordu. Bu döviz ticaretinin ya da arbitrajın bir türüydü; böyle bir işlemin kendisi yasadışı değildi.

Ponzi eşe dosta projesi için kampanya yapıyordu. Paralarına 45 günde %50 getiri sağlamayı ya da paralarını 90 günde iki katına çıkarmayı vaad ediyordu. Posta yanıtı kuponlarından elde edilen büyük getirinin bu olağanüstü kârı kolayca sağladığını anlatıyordu. Projesinin tutunmasını sağlamak için Securities Exchange Company adındaki kendi firmasını kurdu.

Ponzi'nin satış eğrisi pürüzsüz ve abartısızdı. Birkaç yatırımcı bulmayı başarmış ve onlara vaad ettiği ödemeleri yapıyordu. Ünü yayıldı ve yatırımcılar kapısına artan oranlarda gelmeye başladılar. Bayiler tuttu ve getirdikleri her dolar için onlara cömertçe komisyonlar ödedi. 1920 yılının şubat ayında, Ponzi, o zamanlar epey bir yekun olan, 5.000 dolar toplamıştı. Bu yalnızca başlangıçtı.

Mart ayında, 30.000 dolara ulaştı. Bir çılgınlık oluşuyordu ve Ponzi New England ve New Jersey ' in her tarafından para toplamak için bayilere iş vermeye başladı. Yatırımcılar kuşkuya düşünce, onları kalabalık ağzıyla bastırıyordu. İnsanlara etkileyici ödemeler saçarak, sık sık sözde yatırımcıları ikna ediyordu.

1920 yılının mayıs ayında, 420.000 dolara ulaştı. Parasını, hesabı bankaya iradesini dayatabilecek, hatta bankanın başkanı olabilecek kadar fazla olacağı günün umuduyla, Hanover Trust Bank'a yatırmaya başladı. Gerçekten de, bankada kontrolüne olanak veren bir pay elde etmeyi başardı.

1920 yılının temmuz ayında, milyonlara ulaşmıştı. Dullar evlerini ipotek edip, insanlar emeklilik yatırımlarını bozup zeki Ponzi'ye yatırıyorlardı. Çoğu da, faizleri almaktansa, yeniden yatırım yapıyorlardı.

Ponzi, fantastik oranlarda nakit kazandırıyor, ancak en basit mali çözümlemeyle bile görüleceği üzere, para yapamadığı gibi hızla para kaybediyordu. İçeri aldığı her bir dolar için iyice borca batıyordu. İçeriye para akışı sürdüğü sürece Ponzi nihai çöküşten uzak kalıyordu.

Ponzi lüks içinde yaşıyordu, havalandırması olan ve ısıtılan bir yüzme havuzu bulunan bir konak satın aldı ve annesine İtalya'dan okyanus hattında birinci sınıf bir kamara satın aldı. İtalyan cemaati arasında bir kahramandı ve nereye gitse coşkuyla karşılanıyordu.

Ponzi'nin eninde sonunda iflas edeceğinin işaretleri vardı: Meteliksiz olduğu zaman Ponzi'ye mobilya vermiş olan bir mobilya satıcısı, parasını geri almak için Ponzi'yi mahkemeye verdi.

Sıkıcı bir davaydı ve bir yere varmadı, ancak insanların Ponzi'nin bu kadar kısa bir sürede meteliksizlikten milyonerliğe nasıl geçtiğini sormaya başlamalarına vesile oldu. Yatırımcılar çekilmeye karar verince Securities Exchange Company'ye atak oldu.

Ponzi onlara cömertçe ödemeler yaptı ve atak durdu. Gerçekte, Ponzi ve projesi hakkında, 24-Temmuz-1920'de, *Boston Post* gazetesinde yayınlanan, olumlu bir makale yatırımcıları her zamankinden daha hızlı artan bir oranda Securities Exchange Company'nin bürolarına sevketti. A zamanlar, Ponzi günde 250.000 dolar topluyordu.

Bu geciktirme bir yana, *Post*'un editorlerinden biri şüpheye düşmüştü ve araştırmacı muhabirleri Ponzi'yi kontrol etmeleri için görevlendirdi. Massachusetts eyaletinin devleti tarafından da teftiş ediliyordu, ve *Post* makalesi yayınlandığı gün, Ponzi eyaletin müfettişleriyle buluştu. Müfettişleri, teftiş süresince para toplamayı durduracağı vaadiyle, hesap defterlerini incelemekten vaz geçirmeyi başardı. Ponzi, maliyesinin kale değer bir kaydını tutmadığından, bu lutufkâr bir tercihti. Ponzi'nin yaptıkları, eyalet müfettişlerinin şüphesini, ancak geçici olarak, dindirdi.

Bu sıralar, Ponzi bizzat inşa ettiği altın kapandan kurtulmak için bir başka anlaşma için uğraşıyordu, ama zaman da tükeniyordu. Temmuzun 26'sında, *Post* Ponzi'nin para makinası operasyonu hakkında zor sorular soran bir dizi makeleyi başlattı. *Post*, *Barron's* adlı mali gazetede yayınlar yapan Clarence Barron ile Ponzi'nin projesini araştırması için mukavele yaptı. Barron, Ponzi yatırımlara fantastik getiriler vaad etmesine karşın, Ponzi'nin bizzat kendisinin kendi şirketine yatırım yapmadığını gözlemledi. O kadar iyi bir işse, Ponzi bundan neden kendisi için yararlanmıyor?

Barron, sonra, Securities Exchange Company'ye yapılmış yatırımları karşılamak için tedavülde 160 milyon posta yanıtlama kuponunun bulunması gerektiğini fark etti. Ama, tedavülde, gerçekte, yalnızca 27 bin civarında kupon bulunuyordu. Amerika Birleşik Devletleri Posta Servisi posta yanıtlama kuponlarının, ülkede ya da ülke dışında, hacimli olarak satılmadığını bildirdi. Kağıt üstünde, posta yanıtlama kuponları ticaretinde fantastik

kârlar bulunuyordu, ancak ortada, ancak, bir kuruşluk bir kalem vardı. İşi sürdürmek için gereken genel masraflar kârı hızla yiyip bitiriyordu.

Rivayetler Securities Exchange Company'ye panik atağa sebep oldu. Ponzi, bürosunun önündeki vahşi bir kalabalığa, üç günde, 2 milyon dolar ödedi. Kalabalığın arasında dolaştı, kahve ve kurabiye dağıttı, ve neşeli tavırlarla, kalabalıktakilere, kaygılanacak birşeyin bulunmadığını söyledi. Çoğu fikrini değiştirdi ve parasını Ponzi'de bıraktı.

Ponzi'nin zekiliğinde çözölemeyen birşeyler vardı. Er ya da geç çökeceği kesin olan bir projeyi yürürlüğe koymuştu. Büyük miktarda nakit toplamıştı, ama daha da büyük borca mal olarak. Makul olan davranış, bir noktada, parayı alıp, kanunun onu ele geçiremeyeceği bir yere kaçmasıydı.

Bunun yerine, olduğu yerde kaldı ve ödemeyi sürdürdü. Ponzi, olabildiğince dürüst gözökmek istiyordu, ve, kendi otobiyografisine göre biriktirdiği serveti, yatırımcılarının tümünün parasının ödenmesini ve herkesin zengin olmasını sağlayacak, kanuna uygun bir işi kurmak için kullanmayı hep umuyordu. Fikirleri arasında 300 milyon dolarlık bir Amerikan savaş gemisini satın alıp, yüzen bir satış merkezine çevirip, vatanseverliği geliştirerek, onu Amerikan mallarıyla dodurup, ticaret yapmak da vardı. Ancak, Ponzi'nin iş planlarının çoğunda olduğu üzere, bu da çılgınca ve imkansızdı; kontrolden çıkmış projesinden harçayabileceği 300 milyon doları olsaydı, gemisinden tek bir şey bile satmadan önce bundan çok daha fazla (3 milyar dolarlık) borcu olacaktı.

Kısa vadede, Ponzi James McMasters adında bir tanıtım temsilcisini işe aldı. Ancak, McMasters, kısa sürede, Ponzi'nin idare toplantılarındaki çelişkilerinden, ona karşı yürütölmekte olan kovuşturmadan kuşkuya düştü. Ponzi'yi bir «mali salak» olarak niteleyerek *Post*'ta gitti. Gazete hikayesi için ona beş bin dolar verdi ve Ağustosun 2'sinde, Ponzi'yi manşetten umutsuz müflis olduğunu ilan etti. Ağustosun 10'nunda, federal ajanlar Securities Exchange Company'yi bastı ve firmayı kapattı. Geniş posta yanıtlama kuponu stoğu bulunamadı ve hiçbir zaman bulunamayacaktı. Hanover Trust Bank de kapatıldı.

Post makaleleri sürdürdü; ki bu makalelerden birinde Ponzi'nin hapisane kayıtları açığa çıkarılıp, Kanadalı (gülümseyen) vesikalık fotoğrafı yayınlandı. Ağustosun 13'ünde, Ponzi 86 ayrı dolandırıcılık suçuyla federal düzeyde suçlanarak tutuklandı. Ponzi'nin hayranları, onu tutuklayan ajanların önünde ortalığı bir birine kattılar. 17 bin insan milyonları, belki de on milyonları, Ponzi'ye yatırmıştı. İflas edenlerden birçoğu bu adama inançlarıyla o denli körleşmişti ki, ya da kendi enayiliklerini öyle kabullenemiyorlardı ki, hala onu kahraman olarak görüyorlardı.

1-Kasım-1920 günü, Ponzi seri dolandırıcılıktan suçlu bulundu, ve beş yıl federal hapisanede yatmaya mahkum oldu. Üç buçuk yıl sonra eyalet suçlamalarıyla karşı karşıya kalmak üzere serbest kaldı. Yeniden suçlu bulunup dokuz yıl hapse mahkum oldu. Eyalet hapisanesine girmeden önce, kefaletle serbest kaldığında, saftirik yatırımcılara «asli Florida mülkü» satma tezgahı kurduğu Florida'ya kaçtı. Florida otoriteleri Ponzi'yi hızla fark etti. Saçını kazıtıp, bıyık bıraktığı ve ülkeyi bir ticaret gemisinde tayfa olarak terk etmeye kalkıştığı Teksas'a kaçtı. Yakalandı ve Massachussets'e hapis cezasının kalanını yatmak üzere gönderildi.

Bu arada, hükümet müfettişleri, Ponzi'nin karma karışık hesaplarını düzenleyip, ne kadar para aldığını ve bu paraların nereye gittiğini bulmaya çalıştılar. Hiç bir zaman karmaşayı çözmeyi başaramadılar, ve yalnızca milyonların elinden geçtiği sonucuna varabildiler.

Ponzi, 1934 yılında, serbest kaldı, ve hiç bir zaman Amerikan vatandaşı olmadığı için hemen İtalya'ya gönderildi. Ona olan parlak güven o zaman söndü ve hapisaneden çıkarken kapının önünde kızgın bir kalabalıkla karşılaştı. Ayrılmadan önce muhabirlere «belayı kendim arandım, ve buldum,» dedi. Rose geride kaldı ve, sonraları, onun için Boston'u bırakmak istemediği gibi, bir de ondan ayrıldı. Yine de, birbirlerine umut dolu aşk mektuplarını göndermeyi Ponzi'nin ölümüne kadar sürdürdüler.

İtalya'da, Ponzi bir projeden diğerine atladı, ama onların getirisi az oldu. Sonunda, Brezilya'da İtalyan devlet havayolları olan Ala Littoria'sının bayisi olarak, kolay bir iş buldu.

Ancak, 2. Dünya Savaşı sırasında, Müttefiklerin yanında olan Brezilyalılar İtalyanların havayolunu stratejik malzeme taşımakta kullandıklarını fark edip kapattırdılar.

Ponzi yaşamının son yıllarını fakirlik içinde geçirdi. 1948 yılında kalp krizi geçirdi ve Rio de Janeiro'daki bir hayır kurumu hastanesinde, 18-Ocak-1949 günü, öldü. Yaşamı, ona kaçınılmaz olarak para kaybettiren, acayip, çılgın risklerle kuşatılmış bir büyük zafer anı olarak karakterize edilebilir. Hayır kurumunun hastanesinde, Ponzi bir Amerikalı muhabire son bir röportaj izni verdi ve Bostonlulara yaşattığı çılgın serüven üzerine yorumda bulundu: «Karşılığında hiçbir şey almasalar da, fiyatı çok ucuzdu. Taahhüt etmeden, onlara, 1620 yılında Amerika'ya göç eden İngilizlerin karaya çıkmasından beri, vatanlarında sergilenmiş en iyi gösteriyi sahneledim! İcraatım sırasında beni seyretmek rahatlıkla onbeş milyon dolara değerdi.»

Ayrıca bkz: http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Ponzi

Türkali Mah., Beşiktaş, İstanbul